

Volkscultuur en overheidsbeleid

De zaal was overvol. Dat er meer aanmeldingen waren dan er plaatsen beschikbaar waren, laat zien dat het onderwerp leeft bij zowel beleidsmakers (cultuurambtenaren van zowel gemeentes als provincies) als bij erfgoedinstellingen. Met de instelling van het nieuwe Fonds voor Cultuurparticipatie staat de volkscultuur dan ook op de cultuurpolitieke agenda. Het Fonds wil volkscultuurprojecten stimuleren die de cultuurparticipatie verhogen. Maar wat is volkscultuur? En hoe geef je het beleidsmatig invulling? Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur organiseerde er op 12 februari in het Utrechtse Geldmuseum een congres over.

‘Mensen die niet vertrouwd zijn met het begrip volkscultuur, komen nog steeds niet verder dan associaties met de klompendans, in Nederland inmiddels toch een vrij exotisch fenomeen.’
Jan Jaap Knol tijdens zijn lezing op het congres op 12 februari.

‘Moeten het klootschieten, het midwinterhoornblazen en allerlei bijzondere ambachten – tezamen de ‘volkscultuur’ – voortaan worden gesubsidieerd? Moeten we van rijkswege het kantklossen gaan stimuleren?’ Kamerdebat over volkscultuur, geciteerd door Hans Bennis tijdens zijn lezing op 12 februari.

Bovenstaande citaten laten zien dat de term volkscultuur voor velen nog steeds een oubollige betekenis heeft. Dit geldt niet in het minst voor de beleidsmakers. Natuurlijk is er sinds jaar en dag het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, dat op een dynamische wijze invulling geeft aan volkscultuur en volkscultuurbeoefening. Natuurlijk is er het Meertens Instituut dat onderzoek doet naar allerlei aspecten van het dagelijks leven in al zijn culturele diversiteit. Maar met name voor beleidsmakers is deze nieuwe invulling van de term ‘volkscultuur’ nog betrekkelijk onbekend.

In haar openingslezing vertelde Ineke Strouken, directeur van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, dat toen zij pas bij het centrum kwam werken er serieus over gedacht heeft om een andere term te bedenken. Dat bleek niet eenvoudig. Volgens Strouken is er geen ander Nederlands woord dat de hele lading dekt. Nu ook beleidsambtenaren op gemeentelijk en provinciaal niveau – aangespoord door het nieuwe regeringsbeleid – speerpunten moeten gaan ontwikkelen, is het goed om nog eens te laten zien welke dynamische invulling tegenwoordig aan volkscultuur wordt gegeven. Zoals de directeur van het Meertens Instituut Hans Bennis het in zijn lezing formuleerde:

Elke groep heeft behoefte om zijn cultuur vorm te geven.

‘Onze samenleving zou moeten beseffen dat volkscultureel gedrag niet een hobby is van gepensioneerde boeren en boerinnen, maar dat elke groep de behoefte heeft om zijn cultuur vorm te geven.’

Het congres in Utrecht bestond uit drie algemeen inleidende lezingen in het ochtendprogramma, lezingen van Ineke Strouken (directeur Nederlands Centrum voor Volkscultuur), Hans Bennis (directeur Meertens Instituut) en Jan Jaap Knol (directeur van het Fonds voor Cultuurparticipatie).

Na het ochtendprogramma werden in het middagprogramma een reeks van voorbeelden van concrete volkscultuurprojecten gepresenteerd. Om te laten zien hoe je volkscultuur in concrete zin beleidsmatig vorm kunt geven. Dit middagedeelte werd afgesloten met twee lezingen waarin het beleidsmatige aspect

Het project 'Kuiven en Kraplappen' toont dat vrouwen in klederdracht naast hun tradities een succesvol eigentijds leven hebben.

Foto: Bert Verhoeff

wat meer centraal stond: op provinciaal niveau, in de lezing van de adjunct-directeur van Gelders Erfgoed Marc Wingens en op gemeentelijk niveau, in de lezing van cultuurwethouder van Laren Leo Janssen.

Een nieuw beleidsterrein

Voor beleidsambtenaren is volkscultuur een betrekkelijk nieuw terrein. Daarom zal het in de komende jaren een proces van richting zoeken zijn. Aldus Ineke Strouken. In haar lezing ging

de directeur van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur in op de volgende vragen:

- wat houdt het begrip volkscultuur in;
- welke termen hebben er mee te maken;
- wie zijn er bezig met volkscultuur;
- waar moet je op letten als je volkscultuurbeleid wilt maken.

Volkscultuur gaat over de cultuur van het dagelijks leven, over alledaagse onderwerpen als eten en drinken, feesten en vierin-

gen, geloof en bijgeloof, taboes, enzovoort. Alledaagse cultuur is ook een term die je ervoor kunt gebruiken. Strouken definieert volkscultuur als de manier waarop mensen hun dagelijks leven vorm geven. Het zijn de alledaagse dingen, gewoonten en gebruiken, normen en waarden, tradities en rituelen die in ieders leven een rol spelen. Volkscultuur heeft dus te maken met roots en identiteit. Volkscultuur gaat over mensen, heeft context en betekenis en het gaat over nú, waarbij echter ook gekeken wordt naar de historische dimensie. Volgens Strouken is volkscultuur bij uitstek een geschikt middel om de cultuurparticipatie te bevorderen. Omdat het gaat om alledaagse dingen kun je er gemakkelijk mensen voor interesseren en bij betrekken. Bovendien kun je er over lezen, je kunt er onderzoek naar doen en je kunt het actief beoefenen. Bij volkscultuur heb je vaak te maken met tradities die van de ene generatie naar de volgende generatie worden doorgegeven. Tradities zijn dynamisch. Ze veranderen met de tijd mee in een proces van betekenisgeving in wat een cultuur ziet als belangrijke eigen tradities. Volgens Strouken moet er daarbij wel geïnvesteerd worden in binnen- en buitenschoolse overdracht.

Iedereen heeft te maken met volkscultuur. De belangstelling ervoor is dan ook groot. Strouken onderscheidde in haar lezing uiteenlopende groepen als de pers, het onderwijs, organisaties die met rituelen bezig zijn of die er mee te maken krijgen in hun werk zoals vroedvrouwen, ambtenaren van de burgerlijke stand, uitvaartondernemers, kerkgemeenschappen. Verder zijn er groepen die bepaalde volksculturele activiteiten beoefenen: oranjeverenigingen, carnavalsoptochten, meiboomplantingen, vrijersmarkten bijvoorbeeld.

Er zijn ook groepen die zich bezighouden met het onderzoeken of beoefenen van de volkscultuur. Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur onderscheidt daarbij traditioneel vier sectoren:

- de volkscultuur: mensen en organisaties die onderzoek doen naar aspecten van het dagelijks leven;
- regionale cultuur en geschiedenis: mensen en organisaties die onderzoek doen naar (de geschiedenis van) de eigen streek;
- levende geschiedenis en folklore: mensen en organisaties die

aspecten van het dagelijks leven van vroeger naspelen voor een publiek;

- volkskunst: kunstenaars die kunst beoefenen vanuit een traditie of kunst beoefenen als erfgoedkunst.

Beleid voor volkscultuur

Volkscultuur is van iedereen. Maar dat maakt het voor beleidsmakers ingewikkeld. Het kan namelijk nooit de bedoeling zijn om carnavalsoptochten of bepaalde geboortegebruiken te subsidiëren. De inzet van volkscultuurbeleid moet veel breder zijn, en dat is: kennis over volkscultuur verspreiden en inzichtelijk maken voor een breed publiek.

Beleid voor volkscultuur moet volgens Ineke Strouken gericht zijn op:

- kennis opbouwen
- het versterken van de infrastructuur
- het stimuleren van samenwerking
- bevorderen van participatie
- het stimuleren van innovatieve presentatievormen

Met de kennis over regionale en lokale gebruiken is het vaak nog slecht gesteld. Volgens Ineke Strouken ligt hier een speciale taak voor de historische verenigingen, musea en archieven. Ze vindt het daarom ook van belang dat de (plaatselijke) infrastructuur versterkt wordt, en dat bijvoorbeeld mensen van historische verenigingen en erfgoedkunstbeoefenaars de gelegenheid hebben om zich te professionaliseren, ook met vaardigheden van buiten het eigen vakgebied (zoals cursussen of handleidingen over bedrijfsvoering of over hoe je het best een publiek kunt bereiken).

Goede volkscultuurprojecten moeten daarom wat haar betreft gericht zijn op het verzamelen van kennis, maar ook op het op een aantrekkelijke manier presenteren van de resultaten van dit onderzoek aan een breed publiek, liefst op een verrassende, originele manier en op onverwachte plekken waar veel publiek komt, zoals een markt of een kermis. Het gaat er immers om de cultuurparticipatie te verhogen. In het veld is vaak nog sprake van dat niet verder gekeken wordt dan het eigen straatje: ieder

Het Meertens Instituut onderzoekt hoe verschillende bevolkingsgroepen in een multiculturele wijk samenleven. Foto: Nationale Beeldbank

doet zijn eigen ding. Met het Jaar van de Tradities wil het Nederlands Centrum voor Volkscultuur het samenwerken bevorderen, en dan niet alleen met andere cultuur- of erfgoedorganisaties, maar ook met kunstinstellingen, bibliotheken, scholen en vooral ook met informele netwerken (van nieuwe Nederlanders bijvoorbeeld). Innovatieve presentatievormen en *cross overs* moeten een kans krijgen. Een project moet verrassen en prikkelen.

Een wetenschappelijke benadering

Waar het om volkscultuur gaat, is er in Nederland een goede taakverdeling tussen Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Meertens Instituut. Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur is er voor de ondersteuning van het veld en het publieksbereik,

het Meertens Instituut is de wetenschappelijke instelling die onderzoek doet en documenteert. Het Meertens Instituut hanteert daarbij een brede definitie van volkscultuur. 'Volkscultuur is het geheel van cultuuruitingen die als wezenlijk worden ervaren voor specifieke groepen, steeds onder verwijzing naar traditie, verleden en nationale, regionale of lokale identiteiten.' Zoals Hans Bennis het formuleerde in zijn lezing: 'Het Meertens Instituut bestudeert vormen van cultuur, die door groepen worden ingezet om hun eigen identiteit(en) vorm te geven.'

Hans Bennis gaf een reeks van voorbeelden van onderzoek dat op het Meertens Instituut verricht wordt. Hij begon met het grote onderzoek dat het Meertens Instituut verrichtte naar de wijk vlak tegenover het Geldmuseum: de Utrechtse multiculturele wijk Lombok. Met een team van onderzoekers heeft het Meertens Instituut onderzocht hoe de verschillende bevolkingsgroepen met elkaar omgaan in het publieke domein op het gebied van hun volkscultureel en -talig gedrag. 'Wie koopt zijn vlees bij de paardenslager in de Kanaalstraat? Wat voor spelletjes spelen kinderen op het schoolplein? Wat voor moppen vertellen verschillende culturele groepen tijdens het wijkfestival Salaam Lombok? Hoe vieren mensen hun feesten? De centrale vraag was: Hoe heeft de complexe maatschappelijke situatie invloed op de culturele identiteit van verschillende groepen.' Ander onderzoek richtte zich op het ritueel gedrag bij overlijden, bijvoorbeeld bij de begrafenis van André Hazes en Pim Fortuyn. Of op het verschijnsel van de graancirkels. Maar ook: op de veranderingen in het Sinterklaasfeest ('Waar zijn de roe en de daarbij horende zak gebleven, hoe gaan wij om met de politiek incorrecte persoon van Zwarte Piet?') Bij het Meertens Instituut bestuderen ze culturele processen die samenhangen met politieke, etnische en sociale veranderingen in de Nederlandse samenleving.

Voor het Meertens Instituut is de volkscultuur al lang veel en veel breder dan kantklossen, klootschieten, midwinterhoornblazen of het borduren van merklappen. Hans Bennis: 'Onze samenleving zou moeten beseffen dat volkscultureel gedrag niet een hobby is van gepensioneerde boeren en boerinnen, maar dat elke groep de behoefte heeft om zijn cultuur vorm te geven.'

Rol van de overheid

Wat is de rol van de overheid in al deze processen? Bennis zoekt het vooral in kennis die zou kunnen bijdragen aan een beter inzicht in en begrip voor de cultuur van het alledaagse leven. 'In het beleid zou naar mijn mening de hierboven besproken brede benadering van volkscultuur voorop moeten staan, gericht op het vergroten van de kennis over onze eigen cultuur van het dagelijks leven, maar vooral ook over die van andere groepen, ook als die in leeftijd, sociale status of etniciteit verschillen van de onze.' Hij vindt dat overheden volkscultuur positief moeten benaderen, door ruimte te bieden aan volksculturele evenementen en door ontmoetingen te organiseren tussen verschillende groepen. Ook noemt hij het van belang in de sfeer van educatie activiteiten te ontplooiën, de volkscultuur te documenteren en ook toegankelijk en inzichtelijk te maken op festivals, in boeken, musea of theaters. Tenslotte pleitte hij voor een open benadering en ruimte te scheppen voor debat. 'Het is wenselijker om samen met de betrokkenen te zoeken naar oplossingen voor het verschijnsel van besnijdenis of gedwongen huwelijk dan om alleen maar stoer te roepen dat het schandelijk is en verboden moet worden. Het gaat erom het inzicht te verhogen.'

Gelaagd begrip

Jan Jaap Knol probeerde in zijn lezing een indruk te geven van de plaats die het Fonds voor Cultuurparticipatie de komende tijd wil geven aan volkscultuur. Hij zei daarbij niet te kunnen ontkomen aan een positie bepaling over identiteit en integratie. Want waarom is volkscultuur uitgerekend op dit moment op de beleidspolitieke agenda gezet? Het hangt allemaal samen met de identiteitsvraag. 'Volkscultuur appelleert aan identiteit, aan gevoel voor samenhang en traditie in een tijd die dat allemaal hard nodig heeft.' Volkscultuur zorgt voor emoties, zoals ook blijkt uit de berichtgeving over de fusie van twee voetbalclubs uit Limburg: Roda JC en Fortuna Sittard. Volkscultuur heeft te maken met identiteit en die geef je niet snel op. Knol noemt hierin dit verband opvallend hoe snel altijd weer het woord 'trots' valt. Mensen zijn trots op hun eigen cultuur. Dit geldt net zo goed voor plaatselijke streekdrachten in Spakenburg, in een project dat de naam van Trots over kuiven en kraplappen meekreeg als in projecten zoals die geëntameerd zijn door het Lan-

delijk Overleg Minderheden, een project dat de levensverhalen van migranten die naar Nederland kwamen tracht te documenteren. Alle cultuuruitingen tellen mee. Volgens Knol is het belangrijk de bindende kracht van volkscultuur zichtbaar te maken.

Volkscultuur is belangrijk cultureel erfgoed, waarin de identiteit van een samenleving zichtbaar is. Volgens Knol is deze identiteit echter 'zeker anno 2009', geen simpele opsomming meer van eigenschappen, maar een gelaagd en complex begrip. 'Volkscultuur anno 2009 betekent geen uitsluiting van bevolkingsgroepen. Volkscultuur maakt de beleving mogelijk van ieders identiteit. Het is voor mij geen dictaat van uniformiteit, maar juist een blijk van de maatschappelijke erkenning van diversiteit.'

Faciliteren, ondersteunen, voorwaarden scheppen

Volgens Knol groeit en bloeit volkscultuur – gelukkig – grotendeels op eigen kracht. Hij vindt dan ook dat overheden en fondsen daar niet te veel in moeten regelen. Knol wil vooral de nadruk leggen op faciliteren, ondersteunen en voorwaarden scheppen. 'Het is opvallend dat we in Nederland wel beschikken over een uitgebreide praktijk van ondersteuning voor amateurkunstenaars, maar dat voorzieningen voor streekhistorici, amateur-genealogen en historische verenigingen – zeker in verhouding tot de maatschappelijke belangstelling – minder ontwikkeld zijn.' Meer in zijn algemeenheid pleit hij voor meer samenwerking tussen professionals en liefhebbers en voor de ontwikkeling van nieuwe methodieken om bijvoorbeeld verhalen te ontsluiten. Ook promotie noemt hij een belangrijk punt, waarbij hij ook het niveau van schoolplein, dorps huis of straat wil bereiken. 'De sleutel is niet alleen gelegen in meer documentatie en onderzoek naar erfgoed of archieven, in nieuwe methodieken of innovatieve projecten, maar ook in gemeenschappelijke activiteiten van gewone mensen. Een beetje geld voor volkscultuur, zeker in verhouding tot de grote subsidies voor de topcultuur, mag die zaak wel kosten.'

Binnen het Fonds voor Cultuurparticipatie heeft hij inmiddels ervaring opgedaan met de invulling die gemeenten en provincies er aan geven. De bij het Fonds ingediende projecten laten

een grote variëteit aan activiteiten zien: bijvoorbeeld projecten op het terrein van de streekgeschiedenis en de mondelinge geschiedenis (zoals een project waar scholieren hun ouders en grootouders interviewen). Het zijn projecten waar verzamelen over kennis van volkscultuur centraal staat. Meer structureel van aard is de aanpak in Gelderland, waar een servicepunt voor volkscultuur wordt ingericht. 'Als ik het geheel overzie, dan rijst het beeld op van een experimentele, zich ontwikkelende beleidspraktijk. De klippen van nationalisme worden vermeden.

Paspoort Kleurrijk Nederland laat groepen vanuit verschillende culturen de rituelen rond geboorte, huwelijk en dood naspelen. Foto: Ineke Strouken

En er ontstaat ook geen overbodige subsidiepraktijk. Sinterklaas komt nog steeds op eigen kosten naar Nederland.'

De voorbeeldprojecten in het middagprogramma

In het middagprogramma werden een vijftal concrete volkscultuurprojecten gepresenteerd. Deze projecten waren dusdanig gekozen dat verschillende uitwerkingen en invalshoeken aan bod kwamen. In de verschillende projecten stonden achtereenvolgens de educatie, de ontmoeting tussen verschillende culturen, de kunst, een breed publieksbereik en de sociale cohesie in een gemeente centraal.

Annemarie Pothaar, beleidsmedewerker Bureau Archeologie bij de gemeente Almere, behandelde een project waarin volkscultuur in een educatief project naar scholen vertaald wordt. Haar verhaal droeg de intrigerende titel 'De leprozenridder zonder naam'. Deze titel verwijst naar een archeologisch project over een scheepswrak dat in circa 1425 is vergaan bij Almere. Voor Almeerders is dit wrak heel bijzonder. Het is het oudste wrak dat in deze contreien is gevonden en verwijst daarmee naar de vroegste geschiedenis van Almere. Een afbeelding van dit wrak is dan ook opgenomen in het wapen van Almere.

De achtergrond van het project is dat de gemeente veel aandacht besteedt aan samenhang en binding. Almere is een betrekkelijk jonge stad met een multiculturele samenleving. Verhalen over het verleden dragen bij aan een *sense of place*. Dat is ook de reden dat de gemeenteraad het belangrijk vindt dat de verhalen over de scheepsvondsten voor een breed publiek gepresenteerd worden en ook voor scholen.

Het educatieve project sluit daar bij aan. Het bestaat onder andere uit een leskist, met replica's van voorwerpen die destijds in het wrak zijn gevonden, zoals een leprozenklepper en een ridderspoor. Het project sluit verder aan bij de vele mythische verhalen die over het wrak de ronde doen. Middels een verhalenproject voor bovenbouwleerlingen van de vijf basisscholen in de wijk worden de leerlingen daarmee in aanraking gebracht en krijgen ook de gelegenheid hun eigen verhalen te verzinnen.

Volkscultuur overbrugt verschillende culturen

Niet alleen Almere is cultureel divers geworden, het geldt ook voor de gemeentes in Midden-Brabant, het werkterrein van journalist en schrijver Paul Spapens. In zijn projecten wil hij de ontmoeting van verschillende culturen bevorderen door middel van de volkscultuur. Hij noemt onder meer het project 'Paspoort kleurrijk Nederland', waar in de vorm van een reeks van eenakters de volkscultuur aan een breed publiek gepresenteerd werd tijdens het zevenjaarlijkse Landjuweel van de schuttersgilden. De eenakters waren geschreven voor Nederlandse theatergezelschappen, die in het stuk iets lieten zien over Nederlandse gewoonten en gebruiken rondom geboorte, huwelijk en dood. Daaraan gekoppeld waren er presentaties van gezelschappen uit Turkije, Centraal Afrika en Rusland die over dezelfde thema's hun eigen gewoonten en gebruiken presenteerden. Volgens Spapens gaat het om universele thema's die voor alle mensen over de hele wereld van belang zijn en daarom ook een algemene zeggingskracht hebben. Het brengt de verschillende culturen bij elkaar.

Kunst

In het project van Paul Spapens wordt dus kunst (in dit geval toneel) gebruikt om volksculturele onderwerpen inzichtelijk en herkenbaar te maken voor een breed publiek. Ook Reinie van Goor neemt in haar project over de Spakenburgse klederdracht een volkscultureel thema als uitgangspunt en maakt dat breed en inzichtelijk door middel van kunst. In Reinie van Goors geval is dat de fotografie. 'Kuiven en kraplappen' is een project dat in beeld, geluid en tekst Spakenburgse vrouwen toont die anno 2009 nog klederdracht dragen. Het project bestaat uit een boek en een (reizende) tentoonstelling. Het project brengt een groep eigensinnige klederdracht dragers in beeld en laat zien hoe zij zich tot hun verleden verhouden zonder dat dit een eigentijds

Volkscultuur biedt kansen voor cultuurparticipatie.

bestaan ook maar enigszins in de weg staat. Daarmee gaat dit project over verschillende dingen: over bepaalde aspecten van volkscultuur in erfgoed, over hoe traditionele volkscultuur functioneert in de hedendaagse samenleving en hoe je volkscultuur en erfgoed kunt tonen met gebruikmaking van artistieke middelen. Het blijkt dat je op deze manier verrassende doelgroepen kunt bereiken. De tentoonstelling in de Melkweg trok heel veel 'artistiek' publiek dat toch meestal niet in dit 'traditionele' onderwerp geïnteresseerd is. Ook de aandacht van de media was groot. Zo verschenen uitvoerige artikelen in *Opzij* en in *Volkskrant Magazine*.

Levende geschiedenis en city marketing

Levende Geschiedenis Onbegrensd organiseert elke twee jaar in de binnenstad van Utrecht een festival gezondheid. Utrecht is een stad die zich manifesteert als hoofdstad van de gezondheidszorg in Nederland. Organisator van dit evenement Wil van de Mark liet zien hoe je door middel van levende geschiedenis-presentaties een beeld kunt geven van de geschiedenis van dit kenmerkende aspect van Utrecht. Voor een breed publiek blijkt

WieKentKunst in Moergestel organiseerde een weekend traditionele sporten en spelen met een marathon bokspringen. Foto: Paul Spapens

Door middel van levende geschiedenis laat de stad Utrecht zien dat het een belangrijk centrum voor gezondheidszorg is. Foto: Jan Stads

dit een aantrekkelijke formule om geschiedenis en volkscultuur uit het verleden op een aanschouwelijke wijze zichtbaar te maken.

De medische faculteit van de universiteit gebruikt dit project om Utrecht te profileren als de centrum van de gezondheidszorg in Nederland: er zijn heel veel medische instellingen gevestigd in Utrecht, die allemaal hun bijdrage leveren aan dit festival. Voor de stad Utrecht is het festival belangrijk omdat Utrecht zich daarmee kan profileren als festivalstad. Levende geschiedenis wordt dus niet alleen gebruikt om volkscultuur uit het verleden zichtbaar te maken. Maar ook als een manier om het imago van de stad te versterken.

Sociale cohesie

De lezing van Hennie van Schooten ging erover hoe volkscultuur wordt ingezet om de sociale cohesie te versterken van het Brabantse dorp Moergestel. De Stichting WieKentKunst werd opgericht op een moment dat de kernen Oisterwijk, Moergestel en Heukelom werden samengevoegd tot de gemeente Oister-

wijk. De stichting heeft als doel om door middel van de volkscultuur de dorpssamenleving van Moergestel te versterken en de bewoners van de drie kernen nader tot elkaar te brengen. Om dat doel te realiseren organiseert de stichting jaarlijks een evenement, waarbij aansluiting wordt gezocht en gevonden in de volkscultuur. 'Volkscultuur is laagdrempelig en ligt voor elke mens dichtbij. Bovendien is volkscultuur zo breed dat het je als organisatie gemakkelijk in staat stelt voor elk wat wils te bedenken. Ook voor de jeugd.' Om de inwoners van de drie kernen met elkaar te laten optrekken, koos de stichting WieKentKunst er voor om de reuzencultuur nieuw leven in te blazen. In de middeleeuwen werden reuzen gemaakt en gebouwd om de identiteit van een stad of dorp te demonstreren. Dat is ook in de nieuwe traditie het geval waarin elk van de drie kernen een eigen reus maakte en ontwikkelde. Door aan te sluiten bij een oude traditie werd iets nieuws ontwikkeld. Deze reuzen zijn samen gebouwd en ze worden samen geëxploiteerd. Deze samenwerking wordt als middel gebruikt om de sociale cohesie te versterken.

Kansen en knelpunten

Volkscultuur blijkt dus diverse kansen te bieden om een groeiende groep van mensen met cultuur in aanraking te brengen. Door haar laagdrempeligheid is het een machtig middel om de cultuurparticipatie te verhogen. Daarbij worden uiteenlopende vormen gebruikt als levende geschiedenis, educatie, maar ook kunst. Ook toneel en fotografie blijken ideale middelen om volkscultuur voor een breed publiek in beeld te brengen en inzichtelijk te maken.

Wat opvallend is dat de volkscultuur in de verschillende projecten soms gebruikt wordt om aanvullende maatschappelijke doelstellingen te verwezenlijken. Bijvoorbeeld door bij te dragen aan het imago van de stad, als een vorm van city marketing, of door de sociale cohesie te versterken, bijvoorbeeld in een multiculturele stad als Almere, maar ook in een dorp als Moergestel. Volkscultuur wordt verder gebruikt als een manier om de culturele diversiteit zichtbaar te maken, als een middel tot ontmoeting van verschillende culturen. Bij sommigen in de zaal leidde dit tot de verzuchting dat de volkscultuur toch meer is dan alleen een middel om maatschappelijke doeleinden te verwezenlijken, maar toch ook een eigen waarde heeft, als culturele uiting in zichzelf.

Servicepunt voor de volkscultuur

In de twee laatste lezingen van de dag, van Marc Wingens en van Leo Janssen, stond niet een concreet project centraal, maar het beleid op provinciaal en gemeentelijk niveau. Marc Wingens, werkzaam bij Gelders Erfgoed, vertelde over het servicepunt volkscultuur, dat 1 februari jongleden in Gelderland van start is gegaan.

Het servicepunt geeft advies en informatie over volkscultuur en ondersteunt samen met onder meer het Staring Instituut volkscultuuruitingen in Gelderland. Het plan is dat eerst in de verschillende regio's – met steun van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur – expertmeetings worden georganiseerd, om draagvlak te creëren in de verschillende regio's. Ook is het de bedoeling dat jaarlijks een streekfestival wordt georganiseerd en dat via de website Mijn Gelderland kennis over volkscultuur ontsloten wordt.

De Gemeente Laren organiseert elk jaar een traditionele kermis met onder andere de steile wand. Foto: Nationale Beeldbank

Volkscultuur en gemeentebestuur

'Een goed cultuurbeleid is een reflectie op wie wij zijn als dorpsgemeenschap. In het besef dat de gebeurtenissen van nu voortkomen uit de geschiedenis van ons dorp, van essentieel belang zijn voor de toekomst ervan. Wie zijn geschiedenis, - in Laren een wonderlijke mix van high art en low culture -, niet kent of vergeet, ontkent zijn identiteit.' Aldus Leo Janssen, cultuurwet-houder in Laren.

Laren is een gemeente met een rijke cultuurhistorische traditie, Janssen noemde de Sint-Jansprocessie, de Larense zomerkermis ('de grootste van het Gooi'), Singer Laren, het Rosa Spierhuis, een Sociaal Cultureel Centrum, een muziekschool, de folkloristische dansgroep De Klepperman van Elleven en de plaatselijke historische kring. Tegelijk zijn er ook bedreigingen: Laren heeft relatief de oudste bevolking van ons land en heeft een grote uitstroom. De identiteit van het oude Laren staat daarmee sterk onder druk. Laren heeft volgens Janssen een vitaminstoot nodig voor de toekomst. Daarom is het belangrijk dat de schatten, de tradities die onder de bevolking leven 'worden benoemd, herijkt en

zichtbaar gemaakt.' Dat is de reden dat in de cultuurnota 'Wat Laren bindt' sterk wordt ingezet op een versterken van de culturele accommodaties, het benoemen van de volkscultuur en het bevorderen en stimuleren van evenementen. 'Als we er niets aan doen en niet actief als gemeente deze mensen en instellingen steunen, verdwijnt de sociale cohesie als sneeuw voor de zon.'

Afsluitende discussie

Iedereen was het erover eens dat overheden niet de volkscultuuruitingen zelf hoeven te ondersteunen, dus niet de kosten op zich moeten nemen van de carnavalsoptocht of van de intocht van Sint Nicolaas. Het gaat erom kennis te verzamelen en deze inzichtelijk te maken voor een breed publiek.

In de discussie werd uitvoerig gesproken over de knelpunten die de volkscultuur bedreigen. Hennie van Schooten noemde het belangrijk dat vooral praktische knelpunten uit de weg geruimd dienen te worden, en dat de gemeenten vooral faciliterend moeten optreden. Volgens Hennie van Schooten zou de gemeente daarin best wat actiever kunnen optreden. Als voor-

Het gaat om kennis van volkscultuur inzichtelijk te maken voor het publiek.

beeld noemde ze het neerzetten van dranghekken bij evenementen. Ook zou ze zich kunnen voorstellen dat voor dit soort evenementen, die toch het verhogen van de sociale cohesie binnen een gemeente tot doel hebben, niet de volle mep van de legesgelden betaald hoeft te worden.

Een andere vraag, gesteld door de Gemeente Zeist, was: hoe financier je eigenlijk een omvangrijk levende geschiedenisfestival of zo'n groot fotoproject als dat over 'Kuiven en Kraplappen'. Reinie van Goor vertelde dat het soms heel veel overredingskracht vergt om sponsors over de streep te trekken. Ze noemde het probleem van de matching. Veel fondsen die ze uiteindelijk over de streep wist te trekken, waren verbaasd dat gemeen-

ten soms maar mondjasmaat bijdragen. De fondsen hechten aan evenwicht.

Termen en begrippen

Een andere kwestie was die van de relatie tussen amateurkunst en volkscultuur. Zijn deze twee zaken niet hetzelfde, vroeg één van de ambtenaren in de zaal zich af. Volgens Ineke Strouken is het verschil tussen volkscultuur en amateurkunst de invalshoek die gekozen wordt. Bij volkscultuur kijk je naar context, betekenis en historische dimensie. Bij de amateurkunst neem je de kunst als uitgangspunt. Beide kunnen elkaar verrijken, maar zijn zeker niet hetzelfde.

Volgens Vincent Wintermans, van de Nationale UNESCO commissie, heeft de term volkscultuur voor sommigen nog steeds een oubollige betekenis. Als je wilt laten zien dat volkscultuur meer is dan alleen klompdans, is het dan niet beter om een nieuwe term te gebruiken, zoals bijvoorbeeld immaterieel erfgoed? Paul Spapens vertelt dat hij de term immaterieel erfgoed alleen maar gebruikt als hij in gesprek is met beheerders van het materiële erfgoed. Als je dan de term immaterieel erfgoed hanteert, dan kun je laten zien dat erfgoed meer omvat dan alleen monumenten of museale voorwerpen – in die zin heeft de term zeker nut. Maar voor een breed publiek is de term minder geschikt, want erg abstract. Volgens Ineke Strouken, die beide termen vaak gebruikt, is het nadeel van de term immaterieel erfgoed dat de volkscultuur ermee verengd wordt tot immateriële zaken, terwijl de volkscultuur natuurlijk ook allerlei materiële zaken omvat. Immaterieel erfgoed is een term die je in de erfgoedsector gebruikt, de term volkscultuur sluit meer aan bij de kunst- en cultuursector of in discussies over cultuurparticipatie. Ook blijkt dat volkscultuur bij het brede publiek beter uit te leggen is dan immaterieel erfgoed.

De kracht van de volkscultuur blijkt vooral uit hoe je er in de praktijk mee kunt omgaan. Daarom was op de dag zoveel ruimte gemaakt voor praktijkvoorbeelden. Verschillende ambtenaren vertelden dat de volkscultuur voor hen nu concreter was geworden. Het is nu zaak aan de slag te gaan. ▶

Tekst Nederlands Centrum voor Volkscultuur